

متن آثار برگزیده هشتمین جشنواره کتاب و رسانه برتر - بخش معرفی کتاب

تاریخ انتشار: جمعه ۱۸ دی ۱۳۸۸ ساعت ۰۸:۰۰

«هشتمین جشنواره کتاب و رسانه برتر»

هشتمین جشنواره کتاب و رسانه برتر در حالی در آخرین روزهای هفته کتاب سال جاری به کار خود پایان داد که از نخستین دوره تاکنون، مجموعه این آثار برگزیده، در یک مجلد یا فایل قابل دسترس برای علاقمندان، ارائه نشده است. خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا)، به پاس تلاش افراد برگزیده و همه خبرنگاران و دوستداران اخبار کتاب و کتابخوانی، آثار برگزیده این دوره را منتشر می کند تا خبرنگاران پرتلاش و گمنام حوزه کتاب، با برترین آثار رسیده به این دوره از جشنواره از نگاه داوران آن، آشنا شوند.

مهناز شایسته فر / کتاب ماه هنر / رتبه اول

ایران در اسپانیا

ایران در اسپانیای مسلمانان

نقش ایران در تمدن و فرهنگ اسپانیا و اروپا، شجاع الدین شفا، ترجمه ی مهدی سمسار، انتشارات گستره کتاب " ایران در اسپانیای مسلمان " تألیف شجاع الدین شفا که در اینجا مورد نقد و بررسی قرار می گیرد، اصل آن به زبان

اسپانیولی است و اولین بار از سوی دانشگاه هوئلوی اسپانیا منتشر شده است.

ی شرح آن برآمده در ارتباط با - این کتاب از جهاتی حاصل دو تلاش است. نخستین تلاش که نویسنده به خوبی از عهده فصل ایرانی تاریخ اسپانیا است که به همان میزان برای اسپانیایی ها کم شناخته شده است که برای خود ایرانیان و در خصوص شمارش و شرح اغلب آثار و خدمات ارزنده ای است که اندیشمندان و هنرمندان نامدار ایرانی در حدود هشت قرن در عرصه های علمی، ادبی، هنری، مذهبی، سیاسی، اداری و حتی در زندگی اجتماعی روزانه مردم آندلس پدید آورده اند.

دومین تلاش هر چند در پس ظاهر کتاب پنهان است با این حال تلاش تاریخ نگارانه ای است در جهت حل معمای نزاع بر سر آنچه عموماً به عرب نسبت داده شده و آنچه به زبان تاریخ و اندیشمندان نامدار غربی و عربی جای بر حق و شایسته ی ایران را در این کشمکش دیرینه مشخص می کند؛ و کوششی تا به اصطلاح " آنچه سهم قیصر است به قیصر بازگردانده شود".

حقایقی که گاه عمداً و در اغلب موارد بدون غرض و نیت خاص منحصرأ با برچسب عربی عرضه شده اند. دانش عرب،

معماری عرب، نساجی و دستباف عرب، فلسفه عرب و دستاوردهائی که گذشته از ظرافت های آن که ویژه ی روح ایرانی است، برگ برگ تاریخ نیز حضور اندیشه ایرانی را در شکل گیری و گسترش آن گواهی می دهد.

در کتاب خود « عربی کردن اجباری » هوگارت متخصص اکسفورد تاریخ تمدن اعراب درباره ی این Arabia می نویسد: هیچ گاه يك شکارچی به صورتی که عرب های پیروزمند، اسیر ایرانیان مغلوب خود شدند به اسارت شکار خویش در نیامده است.

و این نکته سایبریل ال گود را بر آن می دارد تا متذکر شود:

حاصل این امر کتابی است که فی نفسه غریب است. بخش اعظم مطالب کتاب ضمن داشتن نوشتاری غنی و روان، نوعی جمع بندی کاملاً استاندارد را از تاریخ عقلانی مشارکت ایران در شگفتی های تمدن اسپانیا عرضه می کند و محقق

در عین داشتن موضعی غیرجانبدارانه، فکورانه و معتدل از یک اختلاط باور نکرندی میان نویسندگان و دست نوشته هائی که به زبان عربی تحریر شده اند، پرده برداشته و با نوعی نقد سنجیده که از صفحات تاریخ وام گرفته شده توازنی را برقرار نموده است.

به طور کلی سبک و سیاق نویسنده در بازگویی حقایق استناد به دیدگاه های مثبت و منفی موجود از زبان وقایع نگاران جهانی است. نکته اصلی کتاب در این محکمه تاریخی استفاده از صدها منبع غنی از دانشمندان نامدار غربی و عربی و در عین حال پرهیز از استفاده از منابع ایرانی است تا مبدا نویسنده در روایت حقایق به جانبداری یا وطن دوستی کاذب متهم شود؛ نکته ای که نویسنده به خوبی از عهده ی شرح آن برآمده است.

هر چند نویسنده در ارجاعات داخل متن جانب امانتداری را رعایت نموده، لیکن از ذکر بسیاری از منابع مورد استفاده در فهرست منابع خودداری شده است. استدلال نویسنده نیز در این خصوص تعداد زیاد منابع است که بر مبنای معیارهای کتاب خوب نمی تواند دلیل موجهی بوده و خوانندگان علاقمند را توجیه کند.

بهتر بود مؤلف در کنار فهرست اعلام و اصطلاحات، مشخصاتی از جغرافیای اسپانیا به خصوص شهرهایی که در این کتاب از آن سخن رفته است را جهت تفهیم بهتر مطالب ارائه کند.

هرچند ذکر خلاصه ی کتاب خوانندگان را از مطالعه ی کل کتاب بی نیاز نمی کند به هر حال مختصرنویسی این گونه آثار می تواند برای خوانندگان کم حوصله یا پر مشغله مفید بوده و خوانندگان دیگر را نیز به مطالعه آن دعوت نماید. جایگاه ایران در تحولات اسپانیای مسلمان

به یقین در تاریخ مناسبات صدها ساله ی این دو قوم که از نظر جغرافیایی دور از هم، اما از نظر و یژگی های رفتاری و

ظرافت های فرهنگی به یکدیگر بسیار نزدیک اند، این دوران عصر پرشوری است که نمی توان به دلیل تأثیری که بعداً بر تمدن اسپانیای عرب گذاشته است آن را نادیده گرفت.

درباره ی حضور احتمالی پارس در اسپانیا، سالوستیوس می گوید:

مادها و پارس ها بعداً (از اسپانیا)، باکشتی های خود به آفریقا رفتند و مناطقی را در کنار دریا تصرف و اشغال کردند. پارس ها در بخش های نزدیک تر به اقیانوس ساکن شدند و گنول ها بیشتر در مناطق آفتابی نه چندان دور از منطقه حاره

وقتی که به بسیاری از عناصر هنری رایج در هنرهای توده ای اسپانیا و در موزه های فولکلوری، ریپولی و بارسلونا و آثار فلزکاری سانتیاگو و خائن می نگریم، غالباً از شباهت فراوان این آثار با هنرهای ایرانی و امکان فراوان رابطه ای ایبرهای « پیش تاریخی متعجب می شویم، و این همگونی بارها این پرسش را برای ما پیش می آورد که آیا یگانگی نام از واقعیتی خیلی بیشتر از تقارن تصادفی این دو نام حکایت نمی کند. « ایبرهای قفقاز » و « اسپانیا البته منشأ شرقی ایبرهای اسپانیا مخالفان استواری از جمله هومبولدت دانشمند آلمانی نیز دارد که ایبرهای اسپانیا را از نژاد ناشناخته ی ساکنان قاره آتلانتین جزیره ی غرق شده ی افلاطون می دانند.

ی دوم سده ی چهاردهم تأیید می کنند. به - تازه ترین کشفیات باستان شناسی بقای سنت های میترایی را در هیسپانیا تا نیمه

نقل از فرانستن کومون:

یک قرن پیش از تولد مسیح دین تازه ای قدرتمندانه وارد امپراتوری روم شد و چون یک فتیله باروت سرتاسر امپراتوری را از این سو تا آن سو در نور دید. این مذهب تازه، آیین میتر، کیش بزرگ ایرانی بود.

وارد اسپانیا شده است. قدیمی ترین مهرابه ی اسپانیایی محراب در مریدا « میتر ایبسم » به دقت نمی دانیم که در چه تاریخی

پایتخت لوزیتانی رومی است که متعلق به قرن دوم میلادی است.

نزدیک ترین خاستگاه حماسه کاستیل مطمئن ا سنت حماسی گوتیک است، لیکن این سنت در دوره ی خود سهمی بسیار و احتمالاً قطعی از عنصر ایرانی دارد. البته عنصرهای بروتون، فرانسه و عرب نیز در آن حاضرند، لیکن این اجزاء همگی متأخرند و نمی توانند بنیادین به شمار روند یا اهمیت زیادی داشته باشند.

تمدن ایرانی در گونه های پی در پی اش: ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی، اسلام در مداومت سی قرن جریان یافته است.

در همه جای دیگر، اسلام این مداومت های تاریخی را قطع کرده است ولی در ایران این تداوم حفظ شده و پیوستگی ای را در طول قرن ها محفوظ « خودش ماندن » دوباره یافته است. به ندرت یک کشور به خاطر آنکه چنان سرسختانه امتیاز

داشته و حتی از چارچوب تاریخی خود فراتر رفته تا بزرگ تر از خودش شود، توانسته است علاقه ای تا بدین پایه شورانگیز در نزد مورخان برانگیزد.

و اما در باب سبطه اعراب بر ایران آورده اند: دو سده ای که در پی هجوم عرب بر ایران گذشت - و برخی از تاریخ نامیده اند چندان هم به انتظار و در خاموشی و سکوت سپری نشد، بلکه دورانی فعال از « قرن های سکوت » نویسان آن را

آمیزش دوران گذشته و عصر تازه تغییر شکل ها و انتقال افکار و اندیشه ها بود. دور از جهت سیاسی، ایران دیگر از یک

استقلال ملی برخوردار نبود، اما از نظر فرهنگی به سرعت برتری خود را از برکت استعداد و ظرافت و کارآئی ملت خود به ثبوت رساند.

بنا به روایت تاریخ، عرب ها حتی در زمان سبطه خود بر ایران همواره از استعدادها و اندیشه های ایرانی بهره ها برده اند. ابن ططقی روایت جالبی از این وابستگی شدید علمی و فرهنگی نقل می کند:

در سال دوازدهم هجری، خلیفه عمر ملاحظه کرد غنیمت عظیمی از ایران به دربار خلافت آورده شده که مشتمل بر طلا، نقره، جواهرات و لباس های مجلل است. پس تصمیم گرفت این غنیمت را میان مسلمانان دستگاه خلافت تقسیم کند، لیکن ترتیب تقسیم آن را نمی دانست. یکی از مرزبان های سابق ایرانی به اسم هرمزان که در این زمان در مدینه بود، به

خلیفه اطلاع داد که پادشاهان ایرانی یک دیوان داشتند که در آن تمام درآمدها و هزینه های امپراتوری ثبت می شد. به گونه ای که هیچ آشفتگی و اشتباهی در آن روی نمی داد. عمر متعجب شد و توضیحات بیشتری خواست و زمانی که عرب برای ایجاد نظم و ترتیب در دارائی مسلمانان تأسیس کرد « دیوان » خوب بر این مطلب آگاه شد یک بر همین اساس نیز تقویم ایرانی به نام تقویم معتضدی وارد نظام خلافت اعراب شد. تمدن « قرن طلایی » ی نقش حقیقی خلفای بغداد در آنچه عموماً به صفت شکوه و عظمت - همینطور سایبریل ال گود دربار

مسلمانان متصف است اظهار نظر می کند:

خلیفه مأمون و هارون الرشید منابع فراوان در اختیار داشتند تا برای مردان دانش که اکثریت بزرگ آن ها ایرانی بودند و مسائل زندگی و کار فراهم سازد و این، نه از آن روست که این عالمان ایرانی منتظر و منتهز بودند تا جای اعراب را بگیرند، بلکه به این دلیل که خود عرب ها بودند که آنان را وادار می کردند تا بیایند و در برخی شاخه های فرهنگی که خوشایند خود آن ها نبود، کارکنند، زیرا عرب ها بر این گمان بودند که تنها امر قضاوت، علوم الهی، صرف و نحو، شعر، عروض و تاریخ در میان علوم شایسته توجه اند. اعراب فلسفه، منطق، پزشکی، ریاضیات، حساب، ستاره شناسی،

می شمردند که باید عجم ها به آموزش آن بپردازند « هنر های بیگانه » موسیقی، مکانیک و شیمی را در ردیف فیلیپ حتی نیز که خود عرب است در پژوهش های عالمانه اش متذکر می شود:

آنچه "تمدن عرب" می نامیم، نه در اصل و ساختار بنیادی اش عرب است، نه در جنبه های اساسی قومی اش. سهم عرب

در تمام این دستاوردها، تنها به زبان عرب و تا حدودی به زمینه های مذهبی خلاصه می شود. اثر ادبی ابن المقفع را شاهکار مطلق زبان عرب می شمارد. مراتب « فهرست » و ابن ندیم در « المقدمه » ابن خلدون در تحسین عرب شناسان نامدار دنیای غرب نیز کم از این نیست: نالینو در " درباره ابن المقفع " گابری یلی در " اثر ادبی ابن المقفع "؛ پ. حتی در " تاریخ اعراب " و ده ها اثر دیگر درباره ی این دانشمند ایرانی. بدان که تو نمی توانی بر این ایرانیان حکومت کنی بدون آنکه سیاست مشت آهنین را به صورتی که خلیفه عمر اجرا... کرد اعمال کنی. باید با نهایت سختگیری با ایشان رفتار کنی، نفس آنها را ببری و تحقیرشان کنی، تا دیگر نتوانند سر بلند کنند. تا آنجا که می توان در آمدشان را کاهش ده تا چنان گرسنه باشند که در اندیشه عصیان نیفتند. باز هم به تو تکرار «می کنم: آنها را به زیر بکش، تحقیرشان کن و تقاضاهایشان را اجابت مکن، حتی اگر مشروع و قانونی باشد با آغاز خلافت سفاوح اولین خلیفه عباسی قتل های سیاسی پی در پی شروع شد که از جمله آنان قتل ابوسلامه صدراعظم ایرانی، ابومسلم، ابن مقفع، برمکیان، احمدابن طیب سرخسی ایرانی (ریاضیدان، فیلسوف، پزشک و منطق دان) و حلاج پاک ترین و جذاب ترین چهره ی عرفانی ایرانی بود. هم چنین در اینجا از استقرار ایرانیان در مناطق خرز و ریه سخن گفته است و به تواتر ذکر مشاهداتی که حاکی از آن است این نام ها به ترتیب از شیراز و ری گرفته شده اند. از جمله مورخان از طعم مشابه شراب شیراز و خرز نام برده اند

که می تواند مؤید این مطلب باشد.

آنچه قبل از همه در خصوص آندلس مورد علاقه ی ماست تأثیر و نفوذ فرهنگی آن، هم بر دنیای مسلمان و هم بر سراسر دنیای غرب و انعکاس آن در تمدن جهانی است؛ و دقیقاً در این جاست که باید به نقش ویژه ایران و ایرانیان توجه کرد.

فوری ترین مشارکت ایران در اسپانیای عرب در آغاز امارت، نظام اداری دولتی ساسانی بود که قبلاً نیز به وسیله ی خلفای بنی امیه و بعد به خصوص در دوران خلافت عباسی الگوبرداری و به اجرا گذاشته شد و در پی آن در آندلس نیز از طریق نظام عربی و ایرانی عباسیان اجرا شد.

این چنین توصیف شده است « : اسلام در اسپانیا » این شکوفایی فرهنگی به قلم تواسه در کتاب

بدون تماس با دنیای شرق، اسلام اسپانیایی نمی توانست در انزوا به حیات خود ادامه دهد و از هرگونه تغذیه... «روحانی و اندیشه ورزی محروم می شد

در کتاب تاریخ اسپانیای مسلمان توصیفی معنادار از بزرگترین شاهکار های پزشکی قرون وسطی دارد :

A.G.Chejne

عصر طلایی دانش پزشکی جهان اسلام سال های 900 تا 0011 میلادی بود که بزرگترین شاهکار های پزشکی این دوران به وجود آمدند. اما وجه مشخص اساسی این دوران آن بود که در طول رهبری این دانش که تا آن زمان در دست مسیحیان و صابئین بود به دست دانشمندان مسلمان افتاد و این دانشمندان تقریباً همگی و به گونه ای انحصاری ایرانی بودند. کافی است تا در این مورد از دانشمندان چون رازی، ابن سینا، و مجوسی نام ببریم که هر سه تن در قرن دهم می زیستند و هر سه تن بزرگترین پزشکان تاریخ اسلام به شمار می روند. در این بخش نویسنده به تفصیل به آثار بزرگ

این اندیشمندان و خدمات ارزنده ایشان به جامعه علمی از گذشته تا کنون پرداخته است که در این مختصر مجال پرداختن

به بحث کافی نیست.

خوارزمی در واقع در پنج دانش ادای سهم کرده است: او ارقام موسوم به هنری را وارد کرد؛ جدول های نجومی را تکمیل کرد که این جدول ها به شکل بازبینی شده خود در اسپانیای مسلمان مدت چندین قرن معیار سنجش (استاندارد) نجومی اقیانوس اطلس تا کبیر بودند. قدیمی ترین جدول های مثلثات شناخته شده را تنظیم کرد؛ با همکاری 96 عالم دیگر ، «حساب جمع و معادله» درباره خلیفه مأمون اولین دایره المعارف جغرافیایی جهان را نوشت و سرانجام در کتاب در قرن های دوازدهم Cremona راه حل های تحلیلی و هندسی برای معادله وضع کرد. کتابی که ترجمه ی آن به وسیله

تا شانزدهم مهم ترین کتاب آموزشی ریاضیات در همه دانشگاه های اروپایی بود.

همین طور از نظام یا سیستم عددی خوارزمی می توان نام برد که ستون بنای هر ساختمان را تشکیل می دهد، حتی ورود

آن را به زندگی روزانه انسان به منزله بزرگترین خدمتی می داند که دانش مسلمان به دنیای غرب کرده است. بنابه گفته وایکروزا عدد صفر از طریق اسپانیا در اروپا پراکنده شد.

به کار می رود، بنا به نوشته مؤلفان «شناخته» ایکس (که برای X نکته جالب دیگر اینکه کلمه جهانی شناخته شده به معنای چیز) به کار رفته است («. شیء» مختلف از همین کتاب خوارزمی می آید که در آن کلمه عربی در مسیر دریای لیبون به گینه، خط سیر ناویان و ملوانان را به دقت بررسی کردم و ارتفاع خورشید را با قطب نما و سایر ابزار محاسبه طول و عرض جغرافیایی آن را سنجیدم و به این نتیجه رسیدم که همه آن ها با محاسبات الفرغانی 69 میل دریایی تطبیق می کند / 2. یعنی 3

از دیگر ریاضی دانان و ستاره شناسان مشهور ایرانی در تاریخ اسپانیا و جهان می توان از برادران شاکر، عبدالرحمن صوفی، ابومعشر، نصرالدین طوسی، نیریزی، فضل ابن الفرخان الطبری، ابوالحسن کرمانی (ریاضی دان ایرانی آندلس)

نام برد که نویسنده در این فصل نوآوری ها و خدمات ارزنده ایشان را به جامعه علمی برشمرده است که در طول دوران قرون وسطی سهم بسزائی در مبادلات غیرمستقیم اسپانیا و ایران داشته اند.

در میان سه غول دانش عرب بی تردید بیرونی از همه بزرگ تر بود.

اصطلاحات و فرمول های ایرانی که به صورت رایج در معماری عرب و اسپانیا به کار برده می شود از ریشه های ساسانی آن سخن می گوید. مقرنس های زیبای ساختمان های مذهبی و غیر مذهبی، قرنیزها و طاقچه ها، طرح های طاق بندی ممتد، نقوش ازاره ای همگی یادآور طرح های تزیینی پارس دوران ساسانی اند. بارزترین مشارکت ایرانیان در معماری اسپانیا را در گنبد های معروف رگه دار، می توان مشاهده کرد، که برای نخستین

بار در مسجد قرطبه به کار گرفته شد.

از نظر دزی او نه تنها یک موسیقیدان خارق العاده، بلکه یک شاعر، منجم و یک جغرافیدان بود، با وجود این آنچه در وجود

او شگفت آورتر از دانش گسترده اش بود، ذهن گشاده، شم زیبایی شناسی و قوه تشخیص بی همتای او بود. هیچ کس در غریزه زیبایی شناسی و کمال هنری به پایه او نمی رسید، خوش سلیقگی و خوش پوشی هیچ کس با او برابر نبود و هیچ کس نمی توانست ضیافتی به کمال او بر پا کند...

یولیان ولیبرا ای تاراگوا به ویژه بر ایرانی بودن زریاب تأکید دارد و می گوید:

مهم ترین موسیقی دانی که از شرق به شبه جزیره اسپانیا آمده و غنای هنری فراوانی به همراه آورد و به تدریج موسیقی او از سویلا و آندلس به اسپانیا و سراسر جهان گسترش یافت، زریاب بود که خلاف آنچه اعراب ادعا کردند از نژاد سامی نبود، بلکه ایرانی بود.

در خانه ساقی جام های یاقوت گون با تصویر خسرو بزرگ دست به دست می گردند و شراب، انگشتان دست هایی را که

جام برگرفته اند گلگون می کند.

و همین طور است "آغانی" که مشهورترین دایره المعارف شعر و موسیقی دنیای اسلام است و "مقامات" بدیع الزمان همدانی ادیب ایرانی که ورود آن به اسپانیای مسلمان انعکاس بزرگی داشت.

گرانبهاترین دستاورد های پارچه بافی اسپانیای مسلمان شاید همین بافته های زینتی باشد که وقار و زیبایی را با مواد و مصالح بسیار متنوع با پارچه های کنانی، پنبه ای یا ابریشمی با تزئینات بافته شده و سوزن دوزی شده در هم می آمیخت و

برای تولید این پارچه ها از قدیمی ترین سنت های شرق ساسانی الهام می گرفت.

پانوشته ها:

[1] شجاع الدین شفا در سال ۷۹۲۱ خورشیدی متولد شد و ی از مشهورترین مترجمان و مؤلفان معاصر است او در تهران و پاریس به تحصیل پرداخت و به ترجمه آثار بسیار ارزنده ای دست زد. برخی از آثار ارزشمند این نویسنده

عبارتند از:

"جهان ایران شناسی"، "ایران در ادبیات جهان"، "کمدی الهی"، "بهشت گمشده"، "نغمه های ایرانی"، "دیوان شرقی"، "نغمه های شاعرانه لامارتین"، "بهترین اشعار آمریکائی"، "سایه ایام"، "شاهکارها"، "شراب شیراز"، "جامه ارغوانی"، "نامه های گذشته"، "بنفشه های بهاری"، "تولد دیگر" و بسیاری دیگر از جمله تألیف ها، ترجمه ها و نگارش های اوست.

تصویر 2. ابوریحان بیرونی، دانشمند بزرگ ایرانی

تصویر 3. غرناطه، الحمرا، تالار دوخواهران، سقف مقرنس

تصویر 4، غرناطه، الحمرا، کوارتودورادو، نمای جنوبی

0متر، پالمو، موزه ملی / تصویر 6. گلدان الحمرا، غرناطه، اواخر سده 03، سفال زرین فام، بلندی 22

6یا / 9 تصویر 9. آوند کلیسایی بر پایه آلیاژ فلزی در هیبت طاووس، اسپانیا (یا سیسیل)، قرن 00 یا 02

تصویر 7. ظروف سفالی لعاب قلع، نقاشی شده به رنگ آبی به صورت زرین فام

2سانتیمتر، موزه هنری کیولند 4 / در / 72 تصویر 2. پرده، غرناطه، سده پانزدهم، ابریشم، 32

ترجمه ی مهدی سمسار

<http://www.ibna.ir/fa/doc/naghli/58651>